

ПРИРОДНО МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ДЕПАРТМАН ЗА ГЕОГРАФИЈУ

**ТЕНДЕНЦИЈЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА
ОПШТИНЕ БОСИЛЕГРАД**

МАСТЕР РАД

Студент:

Миљан Илић

Бр индекса: 176

Ментор:

др Нинослав Голубовић

Ниш, 2018.

Садржај

Увод.....	4
1.Географски положај,величина и границе.....	6
2.Физичко-географске карактеристике.....	9
2.1.Геолошки састав и постанак.....	9
2.2.Релјеф.....	10
2.3.Клима.....	11
2.4.Хидрографија.....	13
2.5.Педолошке карактеристике.....	15
2.6.Биљни и животињски свет.....	16
3.Најстарији трагови насељености.....	17
3.1 Босилеградски крај у Османском царству.....	17
3.2 Босилеградски крај од 1878. године до данас.....	19
4.Број становника и територијални размештај.....	20
5.Природно кретање становништва.....	23
5.1 Наталитет.....	23
5.2 Морталитет.....	24
5.3 Природни прираштај.....	25
6.Нупцајалитет и диворцијалитет.....	27
7. Миграције.....	28
7.1 Дневне миграције.....	29
8.Структура становништва.....	31
8.1 Полно-старосна структура.....	31
8.2 Стадијум демографске старости.....	33
8.3 Економска структура.....	36
8.3.1 Активно становништво.....	36

8.3.2 Становништво према делатности.....	37
8.3.3 Пољопривредно становништво.....	39
8.4 Образовна структура.....	39
8.4.1 Структура становништва према писмености.....	39
8.4.2 Структура становништва према школској спреми.....	40
8.5 Становништво према националном саставу.....	42
9.Домаћинства.....	44
10.Насеља.....	47
 ЗАКЉУЧАК	50
ЛИТЕРАТУРА.....	52
БИОГРАФИЈА.....	54

Увод

Нема дивнијег места од нашег Крајишта. Све те планине, долине, реке, чине да овај крај изгледа као најлепше место у региону. Сви ти дивни и гостољубиви људи, чине да је сваки странац добродошао у наше Крајиште. Зато сваки који оде одавде, тешко се раставља и гледа што пре да се врати и пољуби кућни праг. Иако овај крај изгледа као „предео иза седам брда и долина“, сваки се Крајишник тешко одваја од њега и често га не би мењао и за богатије крајеве.

Крајиште је крај веома подложен променама и утицају савременог света. Како време пролази, са њим се све мења у Босилеградској општини и због тога се јавља потреба, да се већи део садашњице сачува за будуће генерације. Захваљујући бројним ауторима данас се зна како су некад изгледали и како се некад живело на овим просторима, у овим планинским крајевима. Овај крај је давно описао највећи истраживач ових простора Јордан Захаријев.

Кроз мастер рад описана је природна и демографска карактеристика општине Босилеград. Главна тема рада су демографске промене у општини Босилеград.

У првом делу су описани природни услови и ресурси, на основу којих се развија општина, од географског положаја до биљног и животињског света.

У другом делу описан је демографски развој општине Босилеград. Почевши од настаријих трагова насељености на подручју општине и на основу званичних пописа од 1880. до 2011. године, спроведених од државних статистичких завода Бугарске и Србије, дати су подаци о развоју броја становника, густине насељености, природног кретања становништва, броја домаћинстава и насеља.

Налазећи се на крајњем југоистоку Србије, општина Босилеград је брдско-планински тип општине. Општина улази у састав Пчињског округа, са окружним центром у Врању, у састав Пчињског округа се укључују и општине Трговиште, Прешево, Бујановац, Владичин Хан и Сурдулица. Границе општине нису етничке. Ту живе Бугари, Срби, Македонци и други.

Административни центар општине је град Босилеград, који лежи на обалама реке Драговиштице, у почетку Босилеградске котлине.

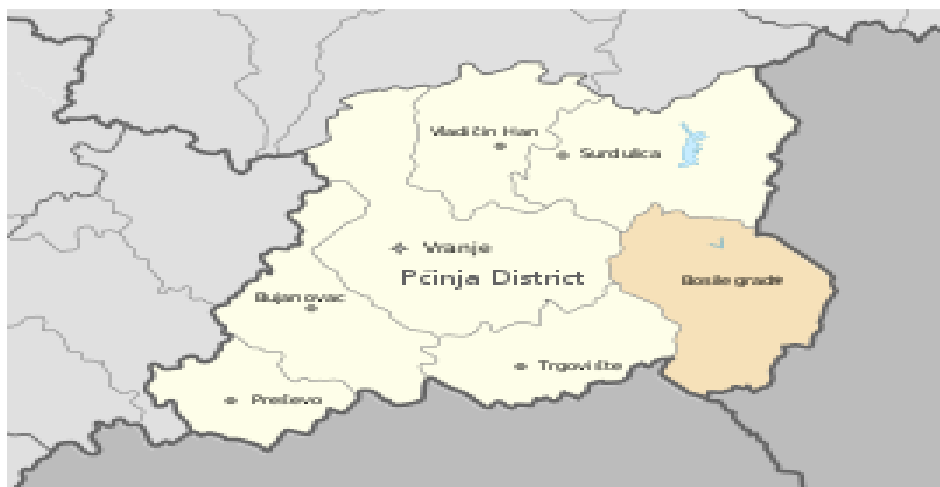
Судбина и време нису увек били погодни према прошлости Босилеградског краја. Већи део историјских догађаја, који би могли да расветле велики број данашњих проблема, нису сачувани у историјским изворима – том чудном тзв. екрану

историје. Много тога, што би било данашњи понос овог краја, изгубљено је у прошлим столећима.

1.ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Општина Босилеград се налази у југоисточној Србији, недалеко од границе са Бугарском и Македонијом. Главно средиште општине Босилеград је град Босилеград, он се налази приближно између 42°30' северне географске ширине и 22°28' источне географске дужине. Општина Босилеград се простире у северном делу Босилеградске котлине на висини од 660 до 1922 метара. Подручје Општине Босилеград протеже се од врха Мали Стрешер планине Варденик на северу до границе са Републиком Македонијом на југу, и од Бесне Кобиле на западу до Милевске планине на бугарској граници према истоку. На истоку граница општине је државна српско-бугарска граница (у дужини од 54 км), а на југозападу је српско-македонска граница (око 9 км). Општина Босилеград је једна од седам општина у Србији која се налази на тромеђи. Укупна површина општине Босилеград износи 571 км², припада општинама средње величине по површини. Општина улази у састав Пчињског округа, са окружним центром у Врању, у састав Пчињског округа се укључују и општине Трговиште, Прешево, Бујановац, Владичин Хан и Сурдулица.

Град Босилеград је административни, културни, саобраћајни, економски, привредни центар општине Босилеград. Босилеград је удаљен од Београда око 400 км, од Ниша око 170 км, а од Софије 132 км. Према попису из 2011. године број становника у Босилеграду је износио 2624, док у целој општини живи 8129 становника у 3017 домаћинстава.

Слика 1.Положај Општине Босилеград у Пчињском округу

Извор:www.bosilegrad.org/

Слика 2. Територија општине Босилеград и Пчињски округ

Извор: www.bosilegrad.org/

Слика 3.Најсевернија тачка општине-Врх Мали

Стрешер

Извор: Цветанов, М.

Слика 4.Најјужнија тачка општине-Врх Китка

Извор: Миланов Г.

2. ФИЗИЧКО ГЕОГРАФСKE КАРATКЕРИСИКЕ

2.1. Геолошки састав и постанак

Подручје општине Босилеград налази се у Родопској зони која се из западне Бугарске наставља у југоисточну Србију и источну Македонију. Све планине у општини су углавном изграђене од старих палеозојских стена са интрузијама гранита и интеркамацијама мермера. Формирањем масива у палеозооку (девон-перм), формирале су се и основне форме рељефа општине. Најзначајније промене десиле су се за време Херцинске орогенезе, а за време Алпске орогенезе цели масив бива изложен сталним променама.

Босилеградски крај је после алпске орогенезе представљао орографску висораван средње високу 1300-1400 метара. Из ње су се издизала узвишења, она су данас врхови највишим планинама: Црноок, Валози, Милевска планина, Беле воде и др. Висораван је мењала облик углавном због ерозивне моћи воде, које су се дубоко урезале у ову висораван, стварајући дубоке и уске долине-клисуре и самостална узвишења, која се сад могу схватити као засебне планине. Оне форме које најбоље могу да окарактеришу једну долину као ерозивну, наиме речне терасе, срећу се често у овдашњим долинама. На путу Босилеград-Доња Лисина-Божица, Босилеград-Доња Љубата-Горња Љубата, као и дуж реке Драговиштице од Босилеграда ка ГП. Рибарци, свуда у овом месту јасно се виде, на странама долина, речне терасе.

2.2. Рељеф

Цела територија општине Босилеград улази у састав планинске области Крајиште, која се простире са обе стране српско-бугарске границе.

На основу надморских висина геоморфолоских облика, рељеф општине Босилеград можемо поделити на брдско-планински источни (источно од реке Драговиштице) и планински западни део (западно од Драговиштице и њене притоке Добридолског потока). У западном делу дижу се планине: Црноок (1881), Валози (1829), Варденик (1875), Бесна Кобила (1922), Милевска планина (1736), Дукат-Беле Воде (1828), Јурук (1706), Оштра Чука (1696) и Доганица (1621). Све наведене планине су са врховима испод снежне границе, тако да се на врховима данас не примећује ледничке форме. Источни део је нижи: Славче (979), Плоча (1243), Муреч (1036), Трештен Крст (1060), Бели Брег (1407), Жеравна (1335), Кремиково, Лештава, Рамни дел, Крстато дрво и др.

Слика 5. Бесна Кобила

Извор: Цветанов, М.

У целој општини постоји само једна готово равна територија. То је Босилеградска котлина. Представља спуштени део Родопске масе. Обод Котлине је изграђен од старих стена, а дно од неогених седимената. У њој је током неогена постојало језеро, што потврђују и до данас сачувани седименти. Затворена је планинама Рисовица са севера, Рамни дел и Лештава са североистока, Кремиково са истока и Рајчиловски рид са запада. Дуга је просечно 5,5 км и средње широка 1,5 км. Сужава се на југоистоку, њена надморска висина варира од 730 метара на северу, а код града Босилеграда до 660 метара, са нагибом од око 15 %.

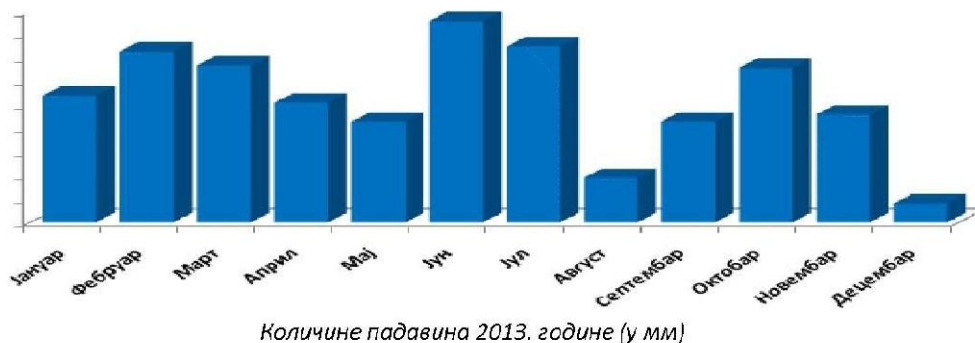
2.3. Клима

Највећи део територије општине Босилеград преко 90 % се налази изнад 700 метара надморске висине, тако да је клима углавном планинска. Овде долази до мешања две климатских зона : Медитеранске са Егејског и Црног мора и Евросибирске са Сибира и Карпата.

Клима општине Босилеград је изражена са дугим и хладним зимама и топлим и сувим летима. Пролеће је хладније од јесени. Динарски планински систем изолира Балканско полуострво од утицаја климе Јадранског мора.

Падавине

Падавине на територији општине су умерено обилне. Просечне годишње количине падана у општини Босилеград варирају од 600-700мм (просечно 626,7мм). Највише падавина 2013.године, било је у јуну, а највише у децембру.

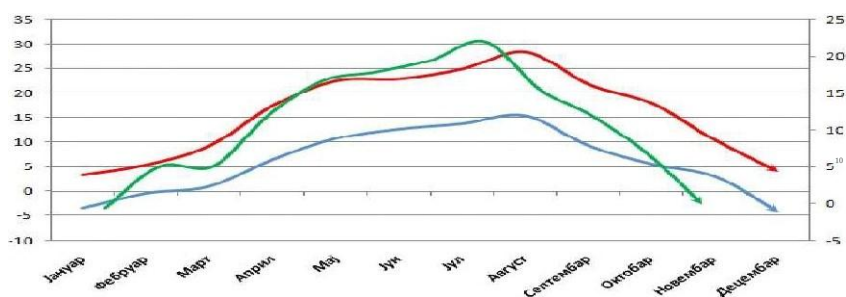
Слика 6. Река Драговиштица маја 2010. године

Извор: „Насеља општине Босилеград“

Температура ваздуха

Температуре ваздуха за разноликост топлотне слике, нарочито значајну улогу игра локални рељеф.

Средња годишња температура ваздуха општине за 2013.годину износила је 11 ° С. Апсолутна најнижа температура ваздуха у општини Босилеград је минус 31,5 ° С, а највиша преко 31,5 ° С.

Слика 7 : Средње минималне,максималне и месечне температуре за 2013.годину

Извор: „ Насеља Општине Босилеград“

Ветрови

Ветрови на подручју општине су веома разноврсни, како по правцу, тако и по интензитету. Они зависе од правца пружања планинских венаца, рашчлањености рељефа, надморске висине.

У пролеће је доминантан јужни ветар. Остали ветрови североисточни, источни, су разлог за брз пад темературе у зимском делу године. Због правца пружања ветрови су добили локалне називе па се тако источни ветар назива Сивијанино, јужни Жешкио, Југо и западни Западнако.

2.4. Хидрографија

Све реке у оквиру општине Босилеград чине речну мрежу, у којој улази још и Лисинско језеро. Главна река у речном систему општине је река Драговиштица, која је од става Божичке и Љубатксе реке до клисуре код села Рибарци уствари Босилеградска котлина. На подручју општине постоје следеће природно-предеоне целине: Божичка, Лисинска, Љубатска, Бресничка, Јарешничка и Голема (Бранковска река).

Драговиштица настаје западно од Босилеграда код локалитета Воденици (740 метара надморске висине), Божичка река након изласка из Градишта се спаја са Љубатском реком и одатле настаје река под именом Драговиштица. У почетку она улази у уску клисуру, касније долази до ширења и ту почиње Босилеградско-рајчиловска котлина. Код града Босилеграда, у реци, са леве стране, улива се Добридолски поток (извире на југозападним падинама Милевске планине). Након 1,5 км од ушћа Добридолског потока, река Драговиштица прима, са своје леве стране, поток Извоштица. На крају котлине, код села Радичевци, Драговиштица прима са леве стране поток Сушица. Од села Радичевци низводно Драговиштица поново улази у клисуру. У селу Млекоминци, са десне стране прима поток Буцаљевска река. Даље 9 км од Босилеграда, такође са десне стране прима Бресничку реку. Највећа притока реке Драговиштице је Бранковска река која се улива 12 км јужно од Босилеграда. Након ушћа Бранковске реке, Драговиштица напушта територију општине Босилеград, односно Републику Србију.

Лисинско језеро се налази 12 километра северозападно од Босилеграда, код села Доња Лисина. Насута је бранакомбинованог типа, којом су Лисинска река и Божичка река преграђене у Лисинско вештачко језеро. Саграђено је као секундарна акумулација Власинског језера. Налази се на висини 970 метара. Грађено је 6. година, од 1972. године до 1978. године. Језеро је дуго 3,5 километра и има запремину 9,3 милиона м³. Језеро има вишеструку намену-користе за производњу електричне енергије, за риболов и рекреацију.

Слика 8. *Лисинско језеро*

Извор: <http://goranmilanov.blogspot.rs>

2.5. Педолошке карактеристике

Земљишта која се јављају у оквиру општине Босилеград су алувијална, скелетна и скелетоидна земљишта, гањаче, планинска црница, мочварна (барска) земљишта и антропогена тла.

Гањаче су земљишта обично распрострањена у прелазној полупланинској климатској зони, између 700-1500 метара надморске висине. Гајњаче су земљишта листопадне вегетације, то су земљишта смеђе боје. Имају око 5% хумуса, те спадају у веома плодна тла.

Планинске црнице јављају се на билима и висоравнима са благим нагибом, равним површинама и плитким депресијама субалпског и високог-планинског појаса планине Црноок, Валози, Милевске планине, Бесне Кобиле. То је земљиште травнатих површина планина, изнад 1500 метара надморске висине. Планинске црнице су смеђе до црне боје, састоје од камене ситнежи (скелета), прашине и органских материја. Површине планинске црнице се најчешће користе за напасанье стоке у летњим периоду године.

Мочварна земљишта су настала тамо где су земљишта из било којих разлога прекомерно влажна. Налазе се на територији општине Босилеград, углавном око токова већих река (Драговиштица, Бијачка, Љубатска, Бранковска река).

Алувијална земљишта настају рецентним таложењем речних наноса шљунка, песка и муља. Јављају се у ужем или ширем појасу средњих и доњих токова Драговиштице, Бранковске и Љубатске реке.

Делувијална земљишта настају ерозијом и преносом растреситог материјала из виших у ниже терене, осипањем земље природом гравитацијом, обрадом, деловањем кише.

Антропогена земљишта су постала битним променама примарно педогенетских својстава земљишта. Те промене настају утицајем производне активности човека.

2.6. Биљни и животињски свет

Биљни и животињски свет у Босилеграду је богат и разноврстан. У далекој прошлости територија данашње општине Босилеград била је углавном покривена шумама и травом. У Босилеграду најчешће су букове и храстове шуме, а у њима се срећу и габер, бреза, липа. Крај река расту врбе и тополе. У Босилеграду, у центру града постоји и једно стабло Глинка, чије лишће становништво користи за чај. Најраспрострањеније дрво у Босилеграду је Буква. Букове шуме су распрострањене до 1200 метара надморске висине, а почињу изнад појаса храстових шума. Осим за добијање обрадивих површина буква је уништавана и ради рударске активности, то је било у селима где је у прошлости развијено рударство-Божица, Горња Љубата, Милевци.

Храст је веома распрострањено дрво у Босилеграду. Расте углавном на присојним местима до 1200 метара надморске висине, а на осојним достиже 700 метара. Храст је највише распрострањен у јужном и мање источном делу општине, у атарима села Бистар, Бранковци, Бресница, Млекоминци, Буцаљево и др.

За разлику од букве и храста, граб се ређе среће на територији општине. Граб је листопадно дрво средње величине са конусном круном која у старости постаје изразито засвођена и округла.

Јавор-Стабла јавора и брезе су као и граб слабије распрострањена у Босилеграду и обично су раштркана између других стабала.

Топола је веома карактеристична за овај крај, поготово је распрострањена по селима са нижом надморском висином, покрај река и ливада.

Животињски свет

Највећи грабљивац у општини је сте вук. Лисица се такође често среће. Друге животиње које насељавају територију Босилеград су дивља мачка, лисица, јазавац, јеж, зец и др.

Од птица најзаступљенији су орао крсташ, врана, голуб, сова, јаребица, ластавица, делтић, сврака, сојка, славуј и др.

Од гмизаваца најчешће су белоушка или барска змија, шарка, поскок, гуштер зелембаћ.

Најраспрострањеније рибе у босилеградским рекама и у Лисинском језеру су мрена, охридска пастрмка, пречни клен и др.

3. НАЈСТАРИЈИ ТРАГОВИ НАСЕЉЕНОСТИ

На основу бројних археолошких налазишта, може се слободно рећи, да је територија општине Босилеград одавно била насељена, а на основу различитих археолошких слојева и на основу различитих писаних докумената и предавања, да је насељавана у неколико наврата периодично. На овој територији су живела разна племена и народи, која густо насељавала овај неприступачан планински крај.

Као најстарије племе, које је живело на овим просторима спомиње се племе Пеонци, који су њивели између река Струме и Вардара, односно пеонијско племе Агријани или Агријанци. Они су били познати као врхунски бацачи цилата (који се је играо до скоро код Босилеградске деце), те их је Александар Велики користио као елитну јединицу елитне пешадије под командом свог генерала Атала. Око 506. године п. н. е велики део Пејонаца је био окупиран од стране Персијанаца. У IV веку п. н. е Пеонија је била под владавином другог племена Дентелита или Дантелита. Војводство Дентелита је било од планине Риле до Осоговске планине, на северу до притокама реке Тимок и Софијског војводства. Касније, овај крај је био насељен Трачанима, који су се највише бавили сточарством и рударством.

Током 280. године п. н. е Пеонија, која је већ у саставу Македонског царства, била је нападнута и разорена од стране Келта. Године 46. цела Тракија укључујући и ове области, постала је римска провинција и била је подељена на 50 војводства.

У овај крај долазе Бугари 809. године када је Сердика (данашња Софија) била освојена од стране Кана Крума. За време владавине бугарског цара Бориса (845-884) област Македоније до реке Струме и Охрида је улазила у састав Првог бугарског царства, тако да су и ови крајеви били део тих територија. Током 1084. године око осамдесет хиљада Печенега прелази Дунав и улазе дубоко у Византијску државу како би крали.

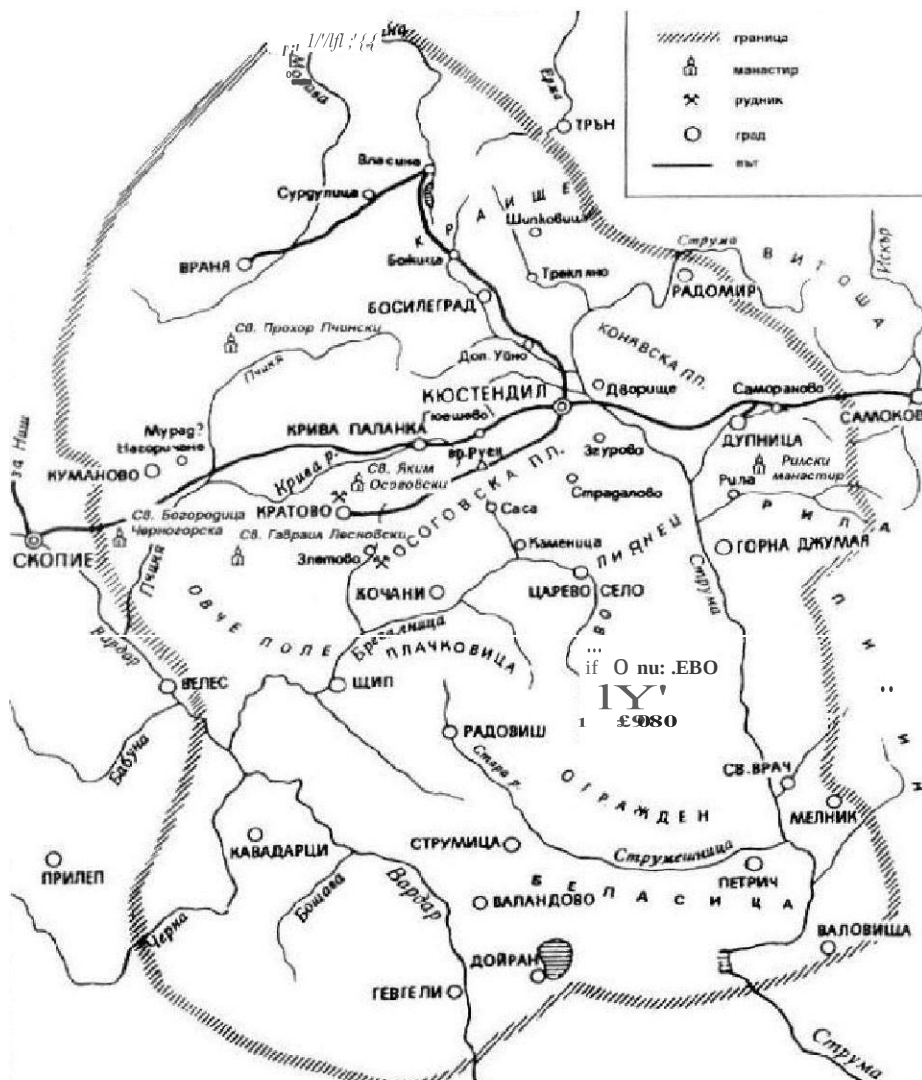
3.1 Босилеградски крај у Османском царству

Територија данашње општине Босилеград је била у саставу Османског царства у периоду од XV до XX века. Падом Велбуждске кнежевине 1395. године, Османилије задржавају административну територију бивше деспотовине и на његовом месту 1402. године формирају Ћустендилски санџак (Илиџа). У то доба, велики број становништва бежи из равница и насељава неприступачне планинске крајеве, као што је Крајиште. У том периоду, већи део Босилеградског краја је у саставу нахије Серишник са Горњим Крајиштем, санџака Илиџа, док је мањи део у саставу нахије Ивране (Врање).

Током 1864.године, Османско царство уводи административну реформу, по којој је направљена нова административна подела царства.Направљени су вијалети (окрузи), санџаци, кази (околије и нахије, попут мањих околија) .

Најмања административна јединица је општина.У то време овај крај улази у састав нахије Крајиште, Ћустендилске казе, а последња у саставу Дунавског вијалета.

(Г. Миланов 2015. година)

Слика 9. Ћустендилски санџак (XV-XVI век)

Извор: Матанов Х.

3.2 Босилеградски крај од 1878. године до данас

После Берлинског конгреса 1878.године,босилеградски крај је припао територији Кежевине Бугарске и био је у саставу Изворске околије, која је наследила границе некадашње нахије Крајиште.После припајања Источне Пумелије Кнежевини Бугарској 1886.године, административни центар околије је премештен у Босилеград, а 1901.године је укинут и припојен Ћустендилској околији.У време Првог и Другог балканског рата (1912-1913) и у току Првог светског рата (1914-1918).Босилеград је био у саставу Краљевине Бугарске.после Првог светског рата,према Нејском мировном уговору поражена Бугарска је морала да као ратну одштету преда део својих територија Србији.Једна од тих територија била је и Босилеград.

Босилеград је 27.ноебра 1919.године званично припојен Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929.године Краљевина Југославија), али реално у састав улази тек годину дана касније. (*Г. Миланов 2015. година*)

4. БРОЈ СТАНОВНИКА И ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАЗМЕШТАЈ

Скуп људи на одређеној територији чуни становништво и најважнији је друштвено-географски елемент који условљава развој привреде и насеља.

Број становника представља скуп људи који живи и ради на једном одређеном простору и који се током времена мења у квантитативно смислу. Свака промена броја становника означава се као укупно кретање (А. Wartheimer-Балетић, 1982.)

Промена броја становника је последица више фактора, пре свега природног и механичког кретања.

Табела 1. *Кретање броја становника на територији Републике Србије, Пчињског округа и општине Босилеград у периоду од 1948. до 2011. године*

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Р.Србија	6.527.583	6.978.119	7.641.962	8.446.726	9.313.686	7.822.795	7.498.001	7.186.862
Пчињски округ	20.9232	22.0910	22.2520	23.0373	23.8753	24.3529	22.7690	15.9081
Општина Босилеград	18.816	19.751	18.368	17.306	14.196	11.644	9.931	8.129
Градска насеља	1.233	1.320	1.355	1.662	2.029	2.440	2.702	2.624
Сеоска насеља	17.583	18.431	17.013	15.644	12.167	9.204	7.229	5.505

Извор: РЗС (2014), Упоредни преглед броја становника 1948.-2011., књига 20

На основу података из табеле 1. закључујемо да је највећи број становника општина Босилеград имала 1953. године 19.751. Број становника у овој општини расте до 1953. године, од 1953. године до последњег пописа 2011. године број становника је у сталном паду. Док у градским насељима долази до повећања броја становника све до 2002. године. Најмањи број становника је забележен 2011. године 8.129, последице су ниска стопа природног прираштаја, као и миграције у боље развијенијим крајевима.

Табела 2: Индекс кретања броја становника у периоду од 1948.до 2011. године

Година	1953/1948	1961/1953	1971/1961	1981/1971	1991/1981	2002/1991	2011/2002	2011/1948
Општина Босилеград	104,96	92,99	94,21	82,02	82,02	85,28	81,85	43,20
Градска насеља	107,05	102,65	122,65	122,08	120,25	110,73	97,11	212,81
Сеоска насеља	104,82	92,30	91,95	77,77	75,64	78,54	76,15	31,30

Извор: Израчунато на основу табеле 1

На основу табеле број 2 можемо закључити да се највећи просечни пад у општини Босилеград десио у пописном периоду 1971-1981. године. У градским насељима забележен је највећи пад у пописном периоду 2002-2011 године. Док у сеоским насељима највећи просечан пад је забележен у пописном периоду 1981-1991 године.

Укупна површина општине Босилеград износи 571 км². То је територија на коју становништво може да се ослони не само за становање, већ и за аграрну делатност. Просечна густина насељености се израчунава као однос броја становника (8129) и површине коју насељавају. Тако израчуната густина насељености за општину Босилеград износи 14,2 становника/км² (2011.г.). Највиша густина насељености забележена је 1953.године и износила је 34,6 становника/км². Босилеград има 6,5 мању густину насељености у односу целу Републику Србију

Табела 3: Кретање опште густине насељености (ст/км²) у општини Босилеград у периоду од 1948. до 2011. Године

Година	Површина (км ²)	Број становника	Густина насељености (ст/км ²)
1948.	571	18816	32
1953.	571	19751	34
1961.	571	18368	32
1971.	571	17306	30
1981.	571	14196	24
1991.	571	11644	20
2002.	571	9931	17
2011.	571	8129	14

Израчунато на основу табеле 1.

На основу степена концентracије становиштва у 2011.години, у општини издвојиле су се три зоне: зона слабе насељености-испод 10 ст./км², зона средње насељености 10-50 ст./км² и зона високе насељености, виша од 100 ст./км².У зону слабе насељености спада 89,2% насеља.То су планинска, економско и привредно слаба насеља.У зону средње насељености спадају само два насеља и то село Гложје са 13,9 ст./км² и село Радичевци са 45,6 ст./км².зону високе насељености чине такође два насеља или 5,4%-село Рајчиловци и град Босилеград.

5.ПРИРОДНО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА

Природно кретање становништва подразумева промене укупног броја становника на одређеној територији услед деловања његове две основне компоненте: рађања (наталитета) и умирања (морталитета).Разлика између рађања и умирања представља природни прираштај или пад неке популицаје. (Голубовић, Кицошев, 2004.)

5.1. Наталитет

Позитивна компонента природног кретања становништва јесте наталитет и она доводи до пораста бројности становништва на одређеној територији.Представља број живорођене деце на 1000 становника на одређеном подручју у оквиру једне године,у промилима.Постоје три групе фактора који утичу на ниво наталитета:

1. Биолошки : Фекондитет,стерилитет, полна и старосна структура, просечна старост приликом склапања брака.
2. Социо-економски : Ниво индустријализације, деаграризације и урбанизације, степен економског развоја, услови за формирање нових породица.
3. Психолошки : страх од порођаја, осећај способности за порођај, осећај сигурности или несигурности, личне амбиције у животу.

Према годишњој стопи у светским мерама наталитета: висок (више од 25%), средњи (15-25 %) и низак (мањи од 15 %). (*Кицошев,Голубовић 2004.г*)

Табела 4: Упоредни приказ стопе наталитета (у %) у Србији, Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.	2015.
Република Србија	20,4	17,9	16,3	14,6	10,6	9,0	9,3
Пчињски округ	25,8	21,3	16,9	18,5	16,5	8,8	8,5
Општина Босилеград	18,9	14,7	11,5	9,7	9,2	5,29	5,2

Извор: Израчунато на основу података;РЗС (2012), Битални догађаји у Републици Србији, 2011.РЗС (2012); Природно кретање

Општа стопа наталитета у општини за 2011.годину износи 5,29%, односно те године се родило 43 деце. Општа стопа наталитета 2002. године износила је 91,6% односно, те године рођено је 91 дете. С одласком младих бележи се и пад броја рођених. У периоду од 1961-2012 године, стопа наталитета била је највећа 1961.и 1963. И износила је 18,9%,односно,1961. Рођено је 347 деце, а 1963. 344. Најмања стопа забележена је 2008.године -5%, односно те године је рођено 43 деце.

Табела 5: Кретање броја живорођене деце у Пчињском округу у општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

Година	1961.	1961.- 1970.	1971.- 1980.	1981.	1981.- 1990.	1991.	1991.- 2001.	2002.	2002.- 2010.	2011.	2015.
Пчињски округ	5747	53407	47377	4043	44775	4508	44009	3767	26607	1803	2008
Општина Босилеград	347	2853	2347	163	1377	113	1095	91	613	61	43

Извор: РСЗ, Природно кретање становништва у Републици Србији 1961.-2010., Витални догађаји у Републици Србији за 2011. и 2015. годину

У табели 5 приказани су подаци који се односе на број живорођене деце у Пчињском округу и у општини Босилеград. Број живорођене деце бележи константан пад од 1961. године па све до 2015. године. Највећи број живорођене деце у Пчињском округу био је 1961. године и износила је 5.747, а 2011. године је забележен најизразитији пад када је број живорођене деце био 1803.

5.2 Морталитет

Морталитет представља број умрлих на одређеном простору, у одређеном времену, док стопа морталитета изражава тај број у односу на број становника изражен у промилима.

На морталитет пре свега утиче сплет различитих биолошких (старосна структура), социо-економских (животни стандард, ниво образовања и здравствени услови) и психолошких фактора. (Кицошев, Голубовић, 2004.)

Табела 6: Стопе морталитета (у %) у Републици Србији, Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.	2015.
Република Србија	9,1	9	9,4	10	13,7	14,1	14,6
Пчињски округ	9,8	8,8	9,6	9,4	11,4	11,1	12,6
Општина Босилеград	8,6	8,7	13,7	16,1	21,2	21,6	22,3

Извор: Израчунато на основу података; РСЗ (2012), Витални догађаји у Републици Србији, 2011.РСЗ (2012); Природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010

На основу података добијених из табеле Општа стопа морталитета у општини Босилеград за 2011. годину износи 22,3%, односно те године умрло је 184 становника. Као наталитет и морталитет зависи од општег броја становника, како број становника опада, опада и стопа морталитета.

Табела 7: Кретање броја умрлих у Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

Година	1961.	1961.- 1970.	1971.- 1980.	1981.	1981.- 1990.	1991.	1991.- 2001.	2002.	2002.- 2010.	2011.	2015.
Пчињски округ	2 172	21895	20677	2281	22769	2291	26637	2608	17722	2532	2631
Општина Босилеград	158	1747	1686	195	1806	187	2022	209	1635	203	202

Извор: РСЗ Природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010; Витални догађаји у Републици Србији 2011. и 2015. године

У периоду 1961-2012 година, стопа морталитета била је највећа 2011. и износила је 28,4%,односно, 2011.умрло је 203 становника.Најмања стопа забележена је 1961.године -8,6%,односно те године умрло је 158 људи.

5.3Природни прираштај

Природни прираштај представља разлику између наталитета и морталитета, а разлика између стопа истих је стопа природног прираштаја. Природни прираштај може бити позитиван или негативан.Кад је рађање веће од умирања јавља се природни прираштај,кад је умирање веће од рађања онда је негативан и тада се јавља природни пад становништва. (Голубовић, Кицошев, 2004.)

Табела 8: Природни прираштај у Србији, Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

Година	1961.	1961.- 1970.	1971.	1971.- 1980.	1981.	1981.- 1990.	1991.	1991.- 2001.	2002.- 2010.	2011.	2015.
Пчињски округ	3575	31512	2863	26700	1762	21996	2217	17372	3892	-513	-741
Општина Босилеград	189	1379	104	637	-32	-429	-74	-926	-1022	-133	-124

Извор: Израчунато на основу података; РСЗ (2012), Витални догађаји у Републици Србији,2011.РСЗ (2012) ; Природно кретање становништво у Републици Србији 1961-2010

Табела 9: Стопа природног прирастаја (%) У Републици Србији, Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1961. до 2015. године

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.	2015.
Република Србија	11,3	8,9	6,9	4,6	-3,3	-5,1	-5,3
Пчињски округ	16,1	12,5	7,3	9,1	5,1	-2,2	-3,6
Општина Босилеград	10,3	6,0	-2,2	-6,4	-12,0	-16,7	-17,4

Извор: Израчунато на основу података; РСЗ (2012), Витални догађаји у Републици Србији,2011.РСЗ (2012) ; Природно кретање становништво у Републици Србији 1961-201

Природни прираштај за општину Босилеград 2011.године је негативан и износи -133, као и 2002.године -118.Стопа природног прираштаја у промилима износи за 2011.годину -17,4%, а за 2002.г.-12.Негативни природни прираштај није новина за општину Босилеград.То можемо видети на основу података с краја XIX и почетком XX века,где је негативни природни прираштај забележен 1913, 1916, и 1917.године.

У периоду после Другог светског рата до 1980.године, стопа природног прираштаја се креће до нуле, а од те године почиње тенденција негативног прираштаја и до данас позитиван није забележен.

Са оваквом тенденцијом негативног прираштаја општина Босилеград се убраја у оне у којима влада „Бела куга“ или појава депопулације.Старосна структура у већини сеоских домаћинстава је неповољна, и све више је „села старца“.Депопулацији се прпружује и обичај-једна породица једно дете, чиме се тенденција продубљује.

6. НУПЦИЈАЛИТЕТ И ДИВОРЦИЈАЛИТЕТ

Највећи део процеса репродукције одвија се унутар брачних заведница, па кретање броја склопљених (нупцијалитет) и разведених бракова (диворцијалитет) представља битан фактор природног кретања становништва.

Целокупно становништво се према брачном стању може поделити у четири велике групе:Непородично (неожењени и неудате), Разведени, Породично (ожењени и удате), Удовци и удовице

У Републици Србији се стопа нупцијалитета кретала од 9 до 13 50тих година XX века. Потом се бележи континуирани тренд опадања, са повременом стагнацијама. У периоду од 1991. до 2005. године, просечна стопа склопљених бракова износила је 5,47 са највишом вредношћу 1991. године (6,94), а најнижом 2005. године (5,22). Просечна стопа разведених бракова је у истом периоду износила 1,12. Највише вредности забележене су 2002. године (1,33), а најниже 2005. (1,03). (Ивановић,2016).

Табела 10: Упоредни преглед броја закључених и разведених бракова на територији општине Босилеград у периоду од 2001. до 2015. године

Година	Закључени бракови		Разведени бракови		
	Укупно	На 1.000 становника	Укупно	На 1.000 становника	На 1.000 закључених
2001.	52	4,3	-	-	-
2003.	36	3,65	3	0,30	83,33
2005.	38	4,12	6	0,65	157,89
2007.	25	2,85	5	0,57	200,00
2013.	27	3,4	-	-	-
2014.	34	4,4	1	0,1	29,4
2015.	40	5,3	6	0,8	150
2016.	31	4,2	1	1,1	31,3

Извор: РСЗ Саопштење СН50

У општини Босилеград је највећи број закључених бракова у периоду после 1999. године био 2001. године (52). Стопа нупцијалитета је тада износила 4,3. Највећи број разведених бракова (5) забележен је 2015. године, када је стопа износила 0,8.

После Другог светског рата, у посматраном периоду од 1972. до 2012. године, број закључених бракова има највећу вредност 1974. године 9,2%, односно те године закључено је 151 брак. Од 1979. је у сталном паду, тако да 2013. година износила 3,4%, односно те године је склопљено само 27 бракова.

7. МИГРАЦИЈЕ

Поред утицаја природног кретања становништва, на број становника неког подручја утиче и механичко кретање становништва, односно миграције. Миграције доводе до пораста или пада становништва на одређеној територији. Њихова улога је двострука, јер утичу на демографско стање неког подручја и демографско стање у новодосељеном подручју.

У ужем смислу миграције представљају пресељење лица из родног места, односно родног крај, завичаја или предходног места боравка у друго место, односно место досељења, ново пребивалиште или садашње место боравка. Оне настају из потребе људи за променом начина живота и социо-економског статуса. Миграције су присутне у готово свим етапама друштва: генерално посматрано пресељавање

становништва или повремене мигрирање, углавном је условљено низом фактора социјалних и економских услова живота, па су стога економско неразвијени региони емиграционог карактера, а развијени региони имиграционог.

Исход миграција је трајна промена места сталног боравка, ра их зато треба разликовати од привремених пресељења. Данас су миграције углавном условљене економским факторима, међутим могу бити условљене и другим факторима (ратови, прогони на верској и националној основи, политички разлози и сл.) (Кицошев, Голубовић 2004).

Класификација свих миграција у светској пракси се врши на основу 5 критеријума :

- Према времену трајања (коначне и привремене)
- Према мотиву (економске, политичке, здравствене и индивидуално-психолошке)
- Према добровољности (добровољне и присилне)
- Према организованости (организоване и неорганизоване)
- Према државним границама (унутрашње и спољашне)

Табела : Мигрантско становништво према подручју са којег се доселило у времену досељивања

	Досељено из Републике Србије				Досељено из друге земље	
Година	Укупно досељено	Из другог насеља исте општине	Из другог насеља исте области	Из друге области	Из бивше СФРЈ	Из осталих земаља
-1980.	1417	1242	81	33	45	16
1981.-1985.	289	259	8	10	5	7
1986.-1990.	270	224	12	15	18	1
1991.-1995.	257	195	8	17	34	3
1996.-2000.	315	247	5	42	18	3
2001.-2005.	238	161	14	15	45	3
2006.-	295	197	20	34	31	13
Непозната година	404	335	27	13	22	5
Укупно	3485	2860	175	179	218	51

Извор: РСЗ, Миграције, Књига 9

Процес миграција у Босилеградском крају јављају се скоро у свим етапама развоја. У ове крајеве су бежали људи услед најезди различитих освајача, а највише у доба турског ропства. Миграциона кретања се настављају стављањем граница после Хејског Мировног договора 1919. године. У то доба број становника у Босилеграду нагло опада.

На основу досељених и одсељених становника, израчунавамо механички прираст, односно миграциони салдо. У посматраном периоду 2002-2013 године, једино је 2002. године, миграциони салдо позитиван и износи 75 становника.

По најновијем истраживању у општини Босилеград укупан број људи који учествују у емиграцији је 8200 становника. Миграције у општини Босилеград се могу поделити на унутршње (у границама општине) и спољашне (изван општине).

По општина централне Србије, највише се људи одсељавало у Врању 26,5%, затим Београду 16,2 %, Сурдулици 10,4 %, Нишу 9,7%, Лесковцу 4,6 %.

7.1 Дневне миграције

Дневне миграције имају своје исходиште у функционалној хијерахији, повезаности и међусобним утицајима у оквиру мреже насеља, који се успостављају зависно од регионалних услова и специфичности. Мотиви дневне покретљивости

становништва су различите природе, а по масовности и трајности најзначајнија су путовања на релацији место становања-место рада, односно школовања (радне и школске миграције). Оне су нарочито интензивне у ужим гравитационим зонама већих градова због развијених градских функција (индустријска, трговинска, саобраћајна, просветна и др.). Такође су, по учесталости и обиму, значајна повремена миграциона кретања у вези са куповином или продајом, прибављањем административних докумената, коришћењем различитих услуга. (Крстић Б.,2007).

Табела 12: Дневне миграције активног становништва које обавља занимање у ученика-студената из општине Босилеград 2011. године

Дневни мигранти	Укупно	У истој области		У другој области	У страниј држави
		У оквиру исте општине	У другој општини		
Активно становништво које обавља занимање	539	461	42	28	8
Ученици-студенти који се школују	410	305	29	4	72

Извор: РСЗ,Дневни мигранти,Књига 11

Из табеле се види да је највећи број становника који обавља занимање учествује у дневне миграције у оквиру исте општине 461 лица. Ови подаци указују на чињеницу да су дневне миграције активног становништва највише усмерене ка општинском центру Босилеград. Према другим општинама из истог округа учествује 42 лица, ка другим областима 28 лица, а према иностранству се крећу 8 лица. Док код ученика-студената број лица који се крећу ка другим државама износи 72 лица, и та лица углавном се школују у суседној Бугарској.

8. СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА

Становништво представља скуп људи који се међусобно разликују многим карактеристикама: полу, старости, занимању, делатности, степену школске спреме, расној, верској или етичкој припадности, језику итд. У демографији се изучавају биолошке, социо-економске и интелектуалне карактеристике становништва.

8.1. Полно старосна структура

Полна старосна структура становништва зависи од полне структуре живорођене деце, од диференцијалне смртности према полу, од миграционих кретања и од неких спољних утицаја. Важни показатељи јесу и коефицијенти маскулинитета и феминитета.

Табела 13: Стопе маскулинитета у Србији, Пчињском округу и општини Босилеград од 1971. до 2011. године

	1971.	1991.	2002.	2011.
Република Србија	976,8	984,5	946,5	948,9
Пчињска област	953,8	1016,4	994,8	1009,6
Општина Босилеград	993,7	1000,3	1023	1047,6

Извор: Израчунато на основу података РСЗ, Старост и пол, Књига 2

Коефицијент маскулинитета за општину Босилеград 2011. године износила је 104,8 (1004,8 мушкарца на 1000 жена), док је 2002. године био 1002,3 (1991. г.-100), а коефицијент феминитета 2011. године износио је 950,4 (950,4 жена на 1000 мушкараца). У простим бројевима то значи, да је 2011. године у општини живело 4159 мушкараца и 3970 жена, односно 5022 мушкараца и 4909 жена 2002. године.

Старосна структура становништва је једна од најважнијих демографских структура. У старосној структури становништва долази до изражаја демографски развитак општине.

Одређивање старосне структуре врши се помоћу одређивања бројних стања старосних категорија или група: младо, зрело и старо становништво.

Ради лакшег сагледавања старосне структуре становништва, користићемо следећу поделу старосних група:

- младо становништво (< 19 година)
- зрело становништво (од 20 до 59 година) и
- старо становништво (> 60 година).

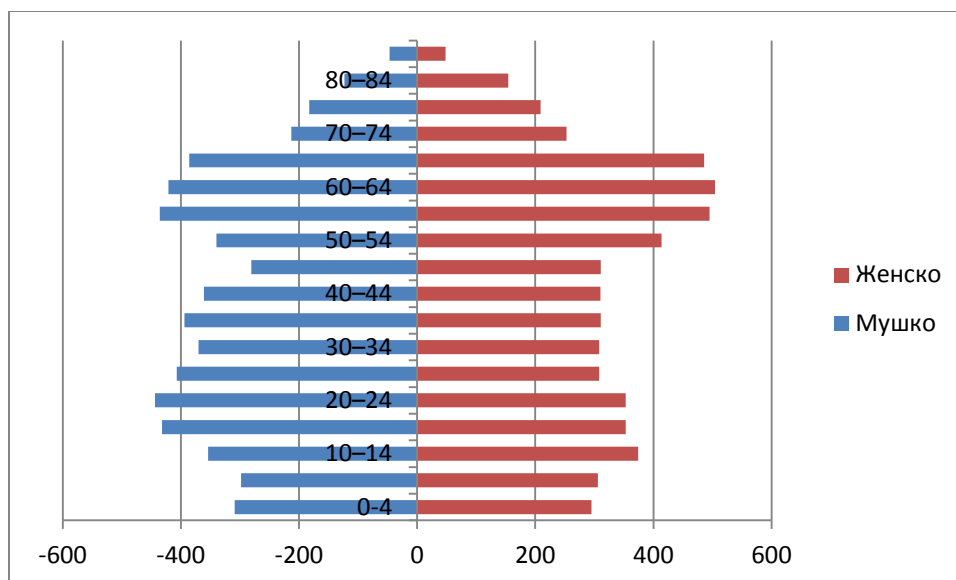
Табела 14: Велике старосне групе у општини Босилеград у периоду 1971-2011.година

Година пописа	Укупно	0-19	20-59	60+	Непознато
1971.	17306	34	50,4	15	
1991.	11644	23,3	50,1	26,2	29
2002.	9931	20,3	49,5	29	109
2011.	8129	18,2	51,5	30,2	-

Извор: Израчунато на основу података РЗС, Старост и пол, Књига 2

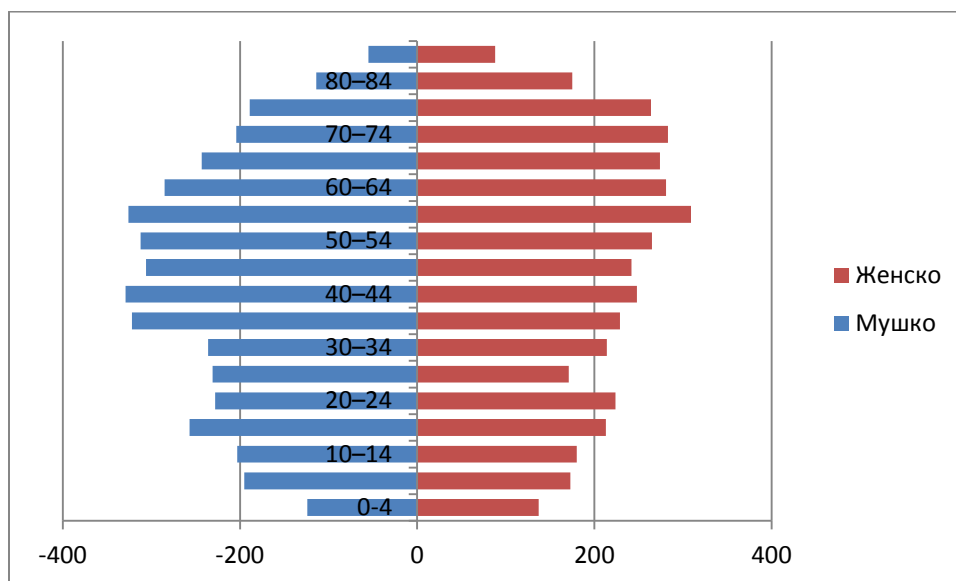
На основу различитог удела појединих старосних контингената у старосној структури укупне популације, могу се разликовати три типа старсно структуре:

1. прогресивни тип, карактерише га широка база пирамиде старости. У оваквој популацији је велики удео деце, стопе наталитета су високе, популације имају висок природни прираштај и стални раст становништва;
2. стационирани тип, има ужу базу пирамиде што значи знатно мањи удео деце. За овакве популације је карактеристично опадање наталитета и пораст морталитета. Изглед пирамиде старости подсећа на кошницу. Када морталитет надмаши наталитет старосна структура прелази у регресивни тип
3. регресивни тип, има ужу основу пирамиде старости од њеног средњег дела, што је последица малог удела деце у укупној старосној структури. Овај тип пирамиде има облик вазе или урне. (Голубовић, Кицошев, 2004.).

Графикон 1: *Старосна пирамида становништва према попису из 1991. године*

Извор: РСЗ, Старост и пол, Књига 2

Графикон 2: *Старосна пирамида становништва према попису из 2011. године*

Извор: РСЗ, Старост и пол, Књига 2

У општини Босилеград 2011.године, било је 1482 становника (779 момака и 703 девојака) испод 19 година, 4192 (2290 мушкараца и 1902 жена) у раздобљу 20-59 година 2455 становника изнад 60 година (1040 мушкараца и 1415 жена).На

основу ових података закључујемо да је удео зрелог и старог становништва највећи 81,8% од укупног броја житеља, односно удео старог становништва је 30,2%. Удео младог становништва од 18,2% показује да је становништво општине Босилеград стара популација.

Просечна старост становништва износи 45,2 година, 43,6 код мушкараца и 46,8 код жена (2011.г.).

У општини Босилеград живело је много становника изнад 100 година, у прошлости него данас. По пописима 1887-1910 године, 1887. било је 29 становника изнад 100 година, 1892. било их је 31, 1900. изнад 110 година живело је 6 становника, 1905. изнад 100 било 4, а 1910. Изнад 100 година било је 14 становника.

8.2.1 Стадијум демографске старости

Да би се одредили стадијуми демографске старости, поред индекса старости морају се узети у обзир и још неки показатељи. Индекс старења представља однос становништва старијег од 60 година и млађег од 20 година. Издвајају се седам основних показатеља демографске старости: -Рана демографска старост,- демографска старост,-демографска зрелост,-праг демографске старости,- демографска старост,-дубока демографска старост и најдубља демографска старост. Класификација становништва према поменутим стадијумима врши се сагледавањем пет различитих показатеља: - просечна старост становништва,- удела становништва млађег од 20 година,- удела становништва млађег од 40 година,- удела становништва старијег од 60 година и – индекса старости.

Табела 15: Стадијуми демографске старости и критеријуми за његово одређивање према Г.Пеневу

Стадијум демографске старости	Просечна старост	Млади до 20 г. (%)	Млађи од 40 г. (%)	Стари 60 и више г. (%)	Индекс старења
1.Рана демографска старост	До 20 год.	58+	85+	До 4	До 0,07
2.Демографска младост	20-25	50-58	75-85	4-7	0,07-0,14
3.Демографска зрелост	25-30	40-50	65-75	7-11	0,14-0,28
4.Праг демографске старости	30-35	30-40	58-65	11-15	0,28-0,50
5.Демографска старост	35-40	24-30	52-58	15-20	0,50-0,83
6.Дубока демографска старост	40-43	20-24	45-52	20-25	0,83-1,25

7.Најдубља демографска старост	43 и више	До 20	До 45	25+	1,25+
--------------------------------	-----------	-------	-------	-----	-------

Извор:www.dgt.uns.ac.rs

У Републици Србији се половином XX века (са изузетком АП Косова и Метохије) становништво налазило у стадијуму демографске зрелости, док почетком XXI века залази у стадијум дубоке или најдубље демографске старости.Старење негативно утиче на даљи демографски развој, при чему се последице не огледају само у укупном кретању становништва, већ и у променама демографских структура. У економском смислу процес демографског старења утиче на смањење радно способног становништва па самим тим и на степен активности укупне популације. Проблем старења становништва постаје важна тема и у циљу смањења даљег негативног демографског развоја држава преузима низ мера које за сада не дају велике резултате.

Табела 16: Становништво општине Босилеград према стадијуму демографске старости по пописима 1971.,1991.,2002. и 2011. године

Општина Босилеград	Индикатор					Стадијум демографске старости према критеријумима				
	Становништво			Индекс старења	Просечна старост					
	0-19	0-40	60+			1	2	3	4	5
1971.	34	61,5	15				IV	IV	IV	
1991.	23,3	48,2	26,2	1,12			VI	VI	VII	VI
2002.	20,3	45,1	29	1,42	43,1	VII	VI	VI	VII	VII
2011.	18,2	41.06	30,2	1,65	45,2	VII	VII	VII	VII	VII

Извор: Израчунато на основу података РЗС, Старост и пол,Књига 2

Добијени подаци анализом наведених критеријума указују на то да се становништво општине Босилеград 2011. године налазило у најдубљој демографској старости. Индекс старења је са порастао на 1,65 што је последица смањивања процената младог становништва и повећања старог становништва.

8.3 Економске структуре

Економска активност је резултат међусобно условљеног деловања трију фактора: средстава за рад са историјско одређеним техничко-технолошким карактеристикама, предмета рада који је дело природе и становништва као произвођача и потрошача, односно чиниоца успостављања друштвених односа у производњи економски добара. Према улози коју има у економском животу, становништво се дели на економско активно и економско неактивно. Дефиниција економски активног становништва заснива се на концепцији расположиве радне снаге, која подразумева обухват лица оба пола, која чине понуду радне снаге. Преостало становништво чини категорију економски неактивног. (Крстић, 2007.).

8.3.1 Активно становништво

Подела укупног становништва према активности врши се по следећој трихотомној класификацији: активна лица, лица са личним приходима и издржавана лица.

1. У активно становништво свртставају се лица која обављају неко активно занимање (укључујући и лица која повремено не обављају своје занимање јер су незапослени, испуњавају војну обавезу, лишени су слободе и сл., а пре тога су обављала активно занимање) и на тај начин обезбеђују средства за живот.
2. У групу лица са личним приходом су укључена она лица која не обављају активно занимање, него живе од прихода који потичу из њиховог ранијег рада или активности (лични инвалидски пензионери) односно активности неког члана њихове уже породице (породични пензионери).
3. У издржавано становништво спадају лица која немају сопствених прихода од којих би се издржавали , него их издржавају родитељи, рођаци или друга лица, а у ову групу спадају претежно деца, ђаци, студенти, домаћице, старе особе, особе без личних прихода (пензија), лица неспособна за рад, незапослени.

Табела 17: Становништво општине Босилеград према активности у периоду од 2002. до 2011. године

Година	Укупно	Активно становништво		Лица са личним приходима		Изддржавано становништво	
		Број	%	Број	%	Број	%
2002.	9931	4301	43,3	2030	20,4	3587	36,1
2011.	8129	4528	55,7	2008	24,7	1593	19,5

Извор: РЗС (2013), Економска активност становништва, Књига 7; РЗС (2003), Активност и пол, Књига 5

Проценат активног становништва је повећано 2011. године где је активно становништво чинило 55,7% у односу на 2002. годину када је проценат активног становништва чинило 43,3%. Такође и број лица са личним приходима се повећала, 2002. године је износило 20,4% док је тај проценат 2011. године износио 24,7%. Издржавано становништво је углавном младо и чине га највише ученици и студенти.

Табела 18: Активно становништво према полу у општини Босилеград у периоду од 2002. до 2011. године

Година	Укупно становништво		Активно становништво		Учешће активног становништва у укупном (%)	
	Мушко	Женско	Мушко	Женско	Мушко	Женско
2002.	5022	4909	2656	1645	52,8	33,5
2011.	4159	3970	2632	1896	63,2	47,7

Извор: РЗС (2013), Економска активност становништва, Књига 7; РЗС (2003), Активност и пол, Књига 5

Стопа активности према полу у општини Босилеград већа је код мушког него код женског становништва. Активност женског становништва зависи од доста фактора, како социолошких тако и економских. У општини Босилеград је дошло до повећања броја активног становништва.

8.3.2. Становништво према делатности

Основна подела активног становништва према делатности врши се према аграрним и неаграрним делатностима, али се чешће користи класификација на примарне, секундарне и терцијарне делатности или секторе, а касније су подели додате и кватернерне делатности.

- Примарне делатности ангажују становништво запослено у ратарству, сточарству, шумарству, лову и риболову;

- Секундарне делатности запошљавају становништво у рударству, индустрији, грађевинарству и производном занатству;
- Терцијарне делатности обухватају становништво које ради у непроизводним гранама привреде као што је трговина, туризам, угостителјство, услужно занатство, саобраћај, банкарство итд. ;
- Кватернерне делатности обухватају лица која су запослена у друштвено-функционалном сектору: школству, здравству, култури, науци и др.

Табела 19: *Активно становништво према делатности у општини Босилеград у периоду 2002. до 2011. године*

Година	Сектор привредне делатности			
	Примарни	Секундарни	Терцијални	Квартални
2002.	1274	1171	321	553
2011.	2120	705	288	688

Извор: Израчунао на основу података РЗС (2014), Делатност, Књига 15

Од укупног броја активних лица у општини Босилеград, само пољопривредом 2011. Године бавило се је 55,2% становника, док се осталих 44,8% бавило осталим гранама привреде. Тиме закључујемо да је становништво општине аграрна (рурална) популација.

Графикон 3: *Активно становништво по секторима у општини Босилеград у 2011. години*

Извор: Направљено на основу података из табеле 19

8.3.3. Пољопривредно становништво

У земљама које се сматрају економски слабије развијеним, по правилу је главна делатност пољопривреда. Са привредним развојем расте удео секундарних делатности, пре свега индустрије, док удео пољопривреде опада. Развој индустрије је утицао на појаву процеса деаграризације становништва. То значи да се број пољопривредног становништва коме је то била једина активност и извор прихода, смањује, односно представља напуштање пољопривреде.

Табела 20: Пољопривредно становништво у општини Босилеград у периоду од 1971. до 2011. године

Година	Укупно	Пољопривреда	Удео пољ.стан. у укупном
1971.	17306	9303	53,7
1991.	11644	4698	40,3
2002.	9931	1271	12,7
2011.	8129	1949	23,9

Извор: РЗС (2014), Занимања, Књига 14

Већи удео пољопривредног у укупном становништву 1971. године је утицај слабије развијене индустрије и других непољопривредних делатности. У каснијим периодима долази до мање стопе пољопривредног становништва, док све више долази до запошљавања становништва у индустријским секторима.

8.4 Образовна структура

Образовна структура становништва представља важну карактеристику сваке популације која је у директној вези са достигнутим степеном друштвено-економског развоја. Основна обележја становништва према образовној структури су писменост и школска спрема.

8.4.1 Структура становништва према писмености

Данас је у општини Босилеград изграђено велики број школа и већина их је из послератног периода. У Босилеграду данас има 5 основних школа и 36 четворогодишњих, од којих је 2013. године радило 21.

Табела 21: *Неписмено становништво старо 10 и више година према полу у општини Босилеград по пописима 2002. и 2011. године*

Година	Укупно становништво старо 10 и више год.			Неписмено становништво			Учешће неписмених у становништву старом 10 годи и више %		
	свега	мушко	женско	свега	мушко	женско	свега	мушко	женско
2002.	9000	4538	4462	716	100	616	7.96	2.20	13.81
2011.	7500	3840	3660	279	37	242	3.72	0.96	6.61

Извор: Израчунато на основу података РЗС, Школска спрема, писменост и компијутерска писменост, Књига 3

У општини Босилеград се број неписмених становника оба пола константо смањивао. У пописним периодима је број неписменог женског становништва био већи од броја неписмених мушког становништва. 2011. године је био најнижи проценат неписмених од укупног становништва старог 10 и више година.

Табела 22: *Неписмено становништво према старости у општини Босилеград по пописима 2002. и 2011. године*

Година	Неписмено становништво					Учешће старосне групе у укупном неписменом становништву (%)			
	Укупно	Старосна група							
		10-19	20-34	35-64	65+	10-19	20-34	35-64	65+
2002.	716	13	27	107	542	1,8	3,7	14,9	75,6
2011.	279	3	4	34	238	1,07	1,4	12,1	85,3

Извор: Израчунато на основу података РЗС, Школска спрема, писменост и компијутерска писменост, Књига 3

У табели су приказани подаци о неписменим лицима према старосним групама и долазимо до закључка да са годинама старости се повећава и неписменост, а најмањи број неписмених је у старосној групи од 10-19 година, а највећа у старосној групи преко 65 година

8.4.2 Структура становништва према школској спреми

Школска спрема или ниво образовања становништва посредно утиче на привредну активност и представља квалитативну особеност радне снаге и обично обухвата становништво старо 15 и више година.

Табела 23: Становништво старо 15 и више година, према школској спреми 2002. И 2011.
Године општине Босилеград

Година	Укупно 15+	Без школске спреме и образовања		Основна школа		Средња школа		Виша и висока школа	
2002.	8461	920	10,8	2365	27,9	2111	24,9	602	7,1
2011.	7117	1525	21,4	2078	29,1	2636	37	856	12

Извор: РЗС, Школска спрема, писменост и компијутерска писменост, Књига 3

Образовна структура становништва општине Босилеград је лоша. Од укупно пописаних становника 2011. године, највише становника је са средњим образовањем 37,3%, затим са основним образовањем 29,2%, а са непотпуним је 17,2%. Са вишом СС је 4,9%, а са високом 6,9%. Без школске спреме тада је било 4,2% становника.

Осим основних има и средња школа- Гимназија , отворена давне 1941. године.

Школске 2013/14 , основне школе је похађало 583 ђака.

8.5. Становништво према националном саставу

Националност најједноставније можемо дефинисати као припадност одређеној нацији. На западнојужнословенском говорном подручју и на средњеевропским језицима се под “нацијом” обично подразумева етничка заједница, па националност по правилу представља синоним за нечији етнички индентитет. У другим језицима се, под појмом “нација” подразумева држава, па се еквиваленти појам националности односе пре свега на држављанство.

Према броју етничких група које живе на територији једне државе разликују се:

- Једнонационалне или етнички хомогене земље и
- Вишенационалне или етнички хетерогене земље (Голубовић, Кицошев, 2004.)

Табела 24: Упоредни преглед националног састава општине Босилеград у периоду од 1961. до 2011. године

Год	Укупно	Срби		Бугари		Југословени		Македонци		Роми	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
1961.	18368	291	1,6	18007	98	2	0,01	40	0,21	1	0,01
1971.	17306	292	1,68	16702	96,3	255	1,47	58	0,33	13	0,07
1991.	11644	1165	10	8806	75,6	1649	14,1	/	/	3	0,02
2002.	9931	1308	13,1	7037	70,9	288	2,9	42	0,42	/	/
2011.	8129	895	11	5839	71,8	20	0,2	38	0,5	162	2

Извор: Национална припадност, Књига 1

Након другог светског рата се у свим пописима становништва изјашњавало на основу субјективног става, што и представља уставно право појединца. Према националној и верској припадности становништво је скоро хомогено. По попису 2011. године, овде је живело 5839 Бугара (71,8%), 20 Југословена (0,2%), 895 Срба (11%), 38 Македонаца (0,5%), 162 Рома (2%) и др. Неопредељених је било 1110 становника (13,7%).

Графикон 4: Становништво према националној припадности из пописа 1991. и 2011. Године

Извор: Израчунато на основу података из табеле 24

У свим пописима најбронији и по релативном учешћу у укупном броју становника су Бугари. Њихов удео у укупном становништву је смањен од 1948-2011. године од 99% на 71,8%. Разлог смањења је негативни салдо миграције и промена изјашњавања у овом крају због историјских и политичких ситуација. Старије становништво се изјашњава као Бугари док млађи као Срби.

9. ДОМАЋИНСТВА

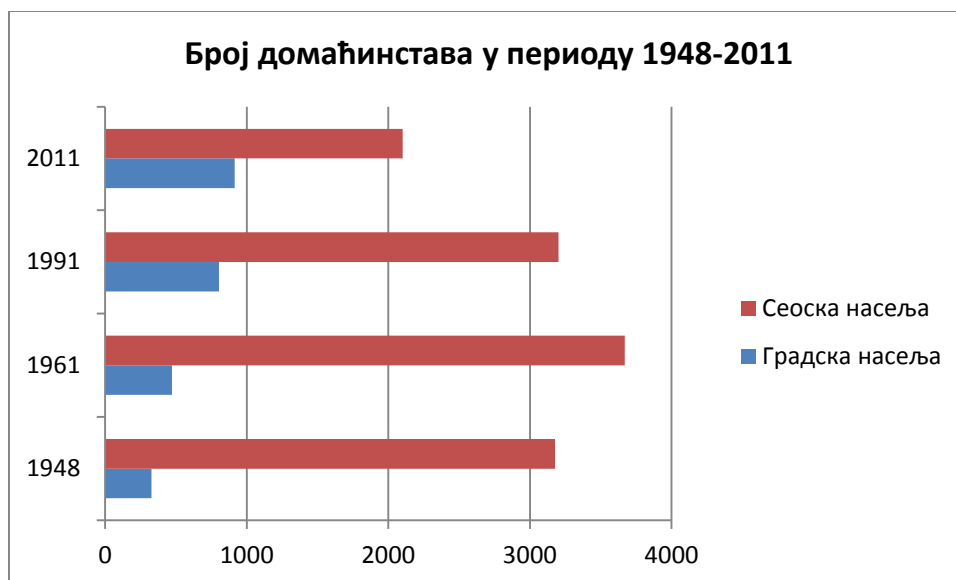
Домаћинства су најмања социо-економска скупина људи у оквиру које становништво живи, привређује и репродукује се. Под домаћинством се подразумева свака породица или заједница људи чији чланови заједно станују и троше своје приходе за подмиривање основних животних потреба, као и свако лице које живи само или станује са другим лицима са којима троши заједнички своје приходе. (Голубовић, Кицошев,2004.)

Табела 25: Упоредни преглед броја домаћинстава у Републици Србији, Пчињском округу и општини Босилеград у периоду од 1948. до 2011. године

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Република Србија	1.485.591	1.616.349	1.929.175	2.248.172	2.568.775	2.814.156	2.521.190	2.487.886
Пчињски округ	36141	39078	44003	50154	56192	60505	64136	49918
Општина Босилеград	3505	3814	4141	4315	4106	3906	3546	3017
Градска насеља	327	379	472	555	640	804	890	915
Сеоска насеља	3178	3435	3669	3760	3466	3102	2656	2102

Извор: РЗС, Упоредни преглед броја домаћинства 1948-2011 и станова 1971-2011

Након другог светског рата је у Србији почео процес трансформације домаћинства. Кретање броја домаћинстава у општини Босилеград условљено је демографским и економским процесима. Са променом броја становника мења се и број домаћинства. Највише домаћинстава општина Босилеград је имала 1971. Године када је било 17306 становника. Од те године па надаље број опада, тако да је 2011. године тај број био 1,5 пута мањи.

Графикон 5: Број домаћинстава у периоду 1948-2011

Извор: Израчунато на основу табеле 25

Табела 26: Просечан број чланова у домаћинствима општине Босилеград у периоду од 1948. до 2011. године

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Општина Босилеград	5,36	5,17	4,43	4,01	3,45	2,98	2,8	2,69
Градска насеља	3,77	3,48	2,87	2,99	3,17	3,03	3,03	2,86
Сеоска насеља	5,53	5,36	4,63	4,16	3,51	2,96	2,72	2,61

Извор: Израчунато на основу табела * и *

Просечна величина домаћинстава у општини Босилеград се мењала у периоду од 1948. до 2011. године. На основу података из табеле долазимо до закључка да се број домаћинстава смањивао из године у годину. Просечан број чланова 1948. године је износио 5,36 у општини, док је 2011. године износио 2,69.

Табела 27 : Домаћинства према броју чланова у општини Босилеград 2002. и 2011. године

Година	Са 1 чланом		2 члана		3 члана		4 члана		5 члана		6 и више	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
2002.	799	22,5	1005	28,3	632	17,8	652	18,3	255	7,1	203	5,7
2011.	758	25,12	866	28,7	545	18,06	495	16,41	187	6,20	166	5,50

Извор: РЗС (2013), Домаћинства према броју чланова, Књига 10;РЗС (2011), Општине и региони у Републици Србији

Променом броја домаћинстава бележимо и промену броја њихових чланова. По броју чланова у општини Босилеград , по попису из 2011. године , има највише домаћинстава са по два (28,7%) и са по једним чланом (25,1%), са по 3 члана - 18,1%. Са 6 и више чланова била су 166 домаћинства. Просечан број чланова , за општину 2011. године је 2,69. Године 2002. Највише домаћинства је било са по 2 члана (28,3). Са једним чланом било је 22,5%, са 3 члана (17,8%), са 4 члана 18,4%. Са 9 члана пописано је 6, а са више од 10 члана 9 домаћинства. Просечан броја чланова за општину је тада износио 2,8%. Домаћинства по броју чланова су различито изгледала пре 1920. године . Највише их је било са 5,6 и 7 чланова.

10. НАСЕЉА

Насеље подразумева самосталну агломерацију, која обухвата извешан број становника насељених на одређеном месту, где се одвија њихова производња и друге делатности, као и њихов друштвени и лични живот.

Мрежа насеља у општини Босилеград, грађена је током више векова. На појаву и облик насеља утицали су различити природно-географски и економски фактори. Многа од насеља општине су основана у близини извора, у долина река и сл. Међутим са доласком Турака дошло је до бежања становништва у вишије планинске пределе. Такву мрежу насеља наслеђује Изворска околија, касније Босилеградска, после ослобођења 1878. године и таква остаје до данас са мањим изменама.

Сменом различитих политичко-економским дешавањима, мењао се и број насеља. До ослобођења 1878. године у Босилеградској околији било је 73 сеоских насеља. После Нејског договора 1919. године и мењањем државних граница, у склопу Босилеградског среза било је 47 насеља.

По функцији коју испуњавају, величини, броју становника и сл., насеља се деле на сеоска и градска. Осим по функцији насеља се деле и по облику – разбијен и збијен тип насеља

У општини Босилеград преовлађавају мала насеља по броју становника. Највеће насеље је град Босилеград са 2624 становника, а од сеоских насеља највеће је село Рајчиловци са 1840 становника, које се налази одмах поред града Босилеграда, може се рећи да је приградско насеље. Затим Горња Лисина са 328, Горња Љубата са 296, Гложје 278, Дукат са 260 становника. Остала насеља имају мање од 200 становника. Најмање по броју становника је село Барје, које има свега 4 житеља. У процентуалном погледу 19 % су насеља изнад 200 становника, 81% испод 200 становника, а од 100 до 200 су 21,6 %.

Табела : Упоредни преглед броја становника по насељима у општини Босилеград у периоду од 1948. до 2011. године

Насеља	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Општина Босилеград	18816	19751	18368	17306	14196	11644	9931	8129
Барје	146	180	164	140	82	42	7	11
Белут	192	189	193	146	105	99	85	58
Бистар	432	461	417	375	333	226	174	107
Босилеград	1233	1320	1355	1662	2029	2440	2702	2624
Бранковци	356	366	342	290	210	143	116	77
Бресница	401	429	376	296	177	131	77	45
Буцељево	164	173	142	97	64	35	22	14
Гложје	829	844	796	783	630	428	327	278
Голеш	135	138	126	113	71	41	36	28
Г. Лисина	1248	1336	1334	1211	896	605	474	328
Г. Љубата	1405	1657	1621	1580	1064	660	485	296
Г. Ржана	414	424	401	337	235	168	95	66
Г. Гламино	860	892	781	688	510	300	184	129
Грујинци	474	486	416	343	249	160	93	63
Доганица	284	291	262	236	155	80	50	28
Д. Лисина	599	632	575	611	503	365	316	195
Д. Љубата	1128	1148	1060	1008	755	584	395	270
Д. Ржана	307	315	316	301	210	140	79	49
Д. Гламино	509	579	474	414	332	271	211	162
Дукат	1211	1111	1089	1047	807	623	397	260
Жеравино	178	176	152	152	68	34	21	16
Зли Дол	557	583	495	420	324	230	193	129
Извор	519	527	419	345	286	163	115	61
Јарешина	310	320	268	251	229	128	96	50
Караманица	429	440	423	321	188	98	83	47
Милевци	423	421	376	370	273	205	140	77
Млекоминци	154	263	241	198	145	135	124	88
Мусуљ	594	614	708	630	363	230	125	77
Назарица	342	380	378	340	258	144	76	28
Паралово	364	390	329	268	227	164	133	104
Плоча	389	404	374	353	265	148	100	49
Радичевци	239	183	149	175	182	180	164	155
Рајчиловци	435	438	423	675	1163	1652	1817	1840
Ресен	341	365	315	240	170	131	81	66
Рибарци	177	181	167	137	93	56	39	23
Рикачево	332	349	300	259	187	144	109	87
Црношtica	706	746	611	494	358	261	190	144

Извор: РСЗ, Упоредни преглед броја становника 1948.-2011., Књига 20

Према табели _ можемо закључити да број становника општине Босилеград је у константном паду. Највећи број становника општина Бољевац је имала 1953. године 19.751, а најмањи број становника 2011. године 8.129, што указује на

изумирање становништва. Такође и према насељима број станивника је у паду, сем Босилеграда чији број становника расте, због миграције становништва из села у град.

Табела : *Дистрибуција насеља према популационој величини у периоду од 1948. до 2011. године*

Година	1-49	50-99	100-199	200-499	500-999	1000-1999	2000+
1948.	0	0	7	17	8	5	0
1953.	0	0	7	17	8	5	0
1961.	0	0	7	20	5	5	0
1971.	0	1	7	19	5	5	0
1981.	0	5	8	15	6	2	1
1991.	4	4	14	9	4	1	1
2002.	5	10	13	7	0	1	1
2011.	11	11	8	5	0	1	1

Извор: Израчунато на основу података из табеле број _

Из табеле број _ може се видети да је број станивника у насељима општине Босилеград у опадању. То се може видети када се посматрају колоне “500-999” I “200-499” у којима се види да се смањује број насеља.

ЗАКЉУЧАК

Са тенденцијом негативног прираштаја, општина Босилеград се убраја у општине у којима влада „бела куга“ или појава депопулације, која је тамо веома изражена. Оваква тенденција карактеристична је за рурално подручје општине, где више нема процеса подмлађивања становништва. Старосна структура у већини сеоских насеља је неповољна, и тако се све више стварају такозвана „села старца“. Депопулацији се придружује и обичај-једна породица једно дете, и тако се тенденција продубљава. Поред наведених, има још много фактора опадања наталитета у општини-економских, здравствено-социјалних, просветних и др. Такође један од највећих утицаја на депопулацију општине јесте миграције младог становништва из Босилеграда.

Општина Босилеград после Другог светског рата бележи пораст броја становника под утицајем урабанизације и индустријализације. Број становника 2011. године у општини Босилеград је износио 8129. Густина насељености општине износи 14,2 становника/км² (2011.). Највиша густина насељености забележена је 1953.године и износила је 34,6 становника/км².

Природно кретање становништва бележи константно опадање наталитета, повећавање стопе морталитета као и константи пад природног прираштаја. Стопа наталитета за 2011. годину износила је 5,29%, а најмања забележена била је 2008. године и износила је -5% . Стопа морталитета расте из године у годину, за 2011. годину износила је 21,6%, то је и уједно највећа забележена стопа морталитета у општини Босилеград. Највиша стопа природног прираштаја забележена је 1961. године и износила је 10,3%, а 1981. године бележи се негативан природни прираштај и на последњем попису из 2015. године износио је -17,4.

Структура становништва општине Босилеград према националности је разнолика, са већинским бугарским становништвом, а као мањине јављају се Македонци и Роми.

У целини, промене у демографској слици општине Босилеград прате трендове целе Републике Србије. Све више долази до одласка младог становништва у другим општинама, у већим градским центрима наше државе, а велики број у потрази за послом одлази у иностранство, то се може спречити отварањем нових радних места.

Географски положај општине Босилеград је повољан за развој примарног сектора привреде. Климатски услови у овим крајевима доприносе развоју пољопривреде и сточарства. Повољност географског положаја се огледа у томе, што се општина налази на тремеђи. То значи да са добром политиком, поред богатих природних ресурса, Босилеград треба да привуче стране инвеститоре да улажу свој капитал у општину, што би допринело развоју добросусетских односа. Али немарност државе према овом крају, неразвијена путна инфраструктура, недостатак инвестиција и многе друге чињенице су узрок економске неразвијености општине и низак животни стандард становништва овог краја.

LITERATURA

- 1.Голубовић П.,Кицошев С. ,(2004),Геодемографија,Универзитет у Нишу,Природно-Математички факултет Ниш
- 2.Ђурђевић Б.,(1999), Проблеми регионланог демографског раста Србије-компаративна студија демографског развитака, Завод за урбанизам,Ниш
- 3.Ђорђевић Д., Села у пограничју источне и југоисточне Србије,Београд 2012
- 4.Миланов Г., Насеља општине Босилеград-Географско-демографска истраживања,Босилеград 2016
- 5.Марковић Ј.,Павловић М.,Географске регије Југославије,Савремена администрација,Београд 1995
- 6.Павловић М., Географија Југославије II,Београд 1995
- 7.Брезовић Д., Демографија анализа,методе и модели,Центар за демографска истраживања,Београд 1977
- 8.Стаменковић В., Становништво Југоисточне Србије-компаративна студија демографског развоја,Ниш 2007
- 9.Пословна политика специјални прилог,Босилеград јуче,данас,сутра, Београд 1984
- 10.Михајловић Бранислав,Власина и Власинци,Сурдулица 2000
- 11.Николић Риста Крајиште и Власина-Антропогеографска проучавања
- 12.Аврамовић Данијела Заштићена природна добра југоисточне Србије,Ниш 2005
- 13.Крстић Војислав, Становништво Југоисточне Србије 2007
- 14.Канић Ф. Србија земља и становништво од римског доба до краја XIX века,Beograd 1985

15. Републички завод за статистику, 2012, Национална припадност-подаци по општинама и градовина, Београд
16. Републички завод за статистику, 2012, Природно кретање становништва у Републици Србији, Београд
17. Републички завод за статистику, 2012, Старост и пол-подаци по насељима, Београд
18. Републички завод за статистику, 2013., Економска активност-подаци по општинама и градовима, Београд
19. Републички завод за статистику, 2013., Миграције-подаци по општинама и градовима, Београд
20. Републички завод за статистику, 2013, Школска спрема, писменост-подаци по општинама и градовима, Београд

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦЕ

<http://www.bosilegrad.org>

<http://goranmilanov.blogspot.rs/>

<https://sr.wikipedia.org/sr/>

<http://webrzs.stat.gov.rs>

БИОГРАФИЈА

Миљан Д.Илић рођен је 16.10.1987 године у Лесковцу. Основну школу „Десанка Максимовић“ је завршио 2002. године у Грделици. Исте године уписује средњу музичку школу „Станислав Бинички“ у Лесковцу, коју завршава 2006. године. Следеће 2007. године уписује Природно-математички факултет у Нишу, департман за Географију, одсек Туризмолог. Након завршених основних студија 2012. године уписује мастер студије исте године смер Географија.